

Mateusz Ratyński

Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego

Szymon Rajca (1875–1935). Związkowiec, regionalista i muzealnik, poseł na Sejm RP

Słowa kluczowe

Szymon Rajca, związki zawodowe, Narodowa Partia Robotnicza, Muzeum Ziemi Kujawskiej, Polskie Towarzystwo Krajoznawcze, Włocławek, Sejm RP

Streszczenie

Artykuł prezentuje życie i działalność Szymona Rajcy (1875–1935), z wykształcenia i zawodu technika kolejowego. W okresie zaborów był związany z ruchem narodowym działaczem niepodległościowym i chrześcijańskich związków zawodowych. W II RP Rajca zasiadał we władzach Narodowej Partii Robotniczej. Piastował mandat posła na Sejm RP w latach 1919–1922, pełnił funkcję przewodniczącego Komisji Komunikacyjnej. W kolejnych latach był aktywnym działaczem społecznym, przewodniczącym Oddziału Kujawskiego Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego i jednym z twórców Muzeum Ziemi Kujawskiej.

Szymon Rajca urodził się 18 lipca 1875 roku w Warszawie w rzymskokatolickiej rodzinie jako syn Leona Rajcy oraz Michaliny z domu Maliszewskiej¹. Rewolucja przemysłowa na ziemiach Królestwa Polskiego rozpoczęła się wraz z uruchomieniem 15 czerwca 1845 roku pierwszej linii kolei żelaznej, co miało ogromny wpływ na rozwój handlu i transportu, a obsługa kolei zapewniała stabilne i dobrze płatne zatrudnienie.

¹ Akt urodzenia Szymona Rajcy, Warszawa, nr 546/1875, <https://metryki.gene.alodzy.pl/index.php?op=pg&id=1&se=&sy=108&kt=1&plik=543-546.jpg&x=777&y=699&zoom=1> [dostęp: 11.01.2025].

W młodości Rajca kształcił się w kierunku technika kolejowego w prywatnej szkole technicznej prowadzonej przez Dyрекcję Warszawsko-Wiedeńskiej Kolei Żelaznej. Program zajęć miał polski i dość liberalny charakter. Zajęcia szkolne obejmowały religię, język polski, język rosyjski, geografię ze szczególnym uwzględnieniem przemysłu, handlu i dróg żelaznych, historię Polski i Rosji, algebrę, geometrię, fizykę, mechanikę teoretyczną, mechanikę praktyczną, tabor kolejowy, technologię, budowę i eksploatację kolei, kolejnictwo (historia kolei, stacje, mosty, sygnały, telegraf i ruch pociągów), rysunki ręczne, techniczne, kaligrafię, śpiew i gimnastykę. Obowiązkowe dla wszystkich były zajęcia warsztatowe, obejmujące naukę ślusarstwa, kowalstwa, stolarstwa i tokarstwa, odbywały się one codziennie w godzinach przedpołudniowych, a lekcje teoretyczne w godzinach popołudniowych².

Wraz z zakończeniem edukacji Rajca przeniósł się z Warszawy do Włocławka, gdzie podjął pracę jako technik kolejowy. Ze względu na dogodnie położenie (pośrodku ziem polskich, na terenie żyznych Kujaw, nad żeglowną i zasobną w duże ilości wody dolną Wisłą) Włocławek w okresie rewolucji przemysłowej stał się kluczowym miastem regionu. Nazwa miasta wywodzi się od imienia męskiego Władysław i jego polskiej odmiany Włodzisław. W historiografii Włocławek po raz pierwszy pojawił się w kronice Galla Anonima spisanej w latach 1112–1116. W 1255 roku otrzymał prawa miejskie, stanowił przez wiele wieków własność biskupów kujawskich. W okresie zaborów Włocławek należał do Rosji, był ośrodkiem administracji powiatowej.

Początki kształtowania się Włocławka jako nowoczesnego ośrodka gospodarczego i kulturalnego przypadają na lata sześćdziesiąte i siedemdziesiąte XIX wieku. Powstało wówczas kilkadziesiąt fabryk i mniejszych przedsiębiorstw rzemieślniczych i handlowych. Dla rozwoju gospodarczego Włocławka ogromne znaczenie miało otwarcie w 1855 roku nowoczesnego portu rzecznoego dla żeglugi parowej, uruchomienie stacji Kolei Warszawsko-Bydgoskiej w 1862 roku oraz zbudowanie mostu na Wiśle, łączącego miasto z gubernią płocką. W 1860 roku Włocławek liczył 7 053 mieszkańców, w 1880 roku – 17 633, a w 1914 – 37 022. Struktura narodowościowa wyglądała w 1909 roku następująco: Polacy

² Więcej na ten temat, zob. J. Miąso, *Z dziejów szkół kolejowych w Królestwie Polskim*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1964, t. 7, s. 123–144.

– 67,5 proc., Żydzi – 20,5 proc., Niemcy – 10,8 proc., Rosjanie – 1,2 proc.³

Na terenie Włocławka Rajca zaangażował się w działalność społeczną w duchu katolickim, narodowym i spółdzielczym. W 1902 roku dołączył do Stronnictwa Narodowo-Demokratycznego, kierowanego przez Romana Dmowskiego. Założone w 1897 roku ugrupowanie głosiło hasła nacjonalizmu i solidaryzmu klasowego, do 1905 roku miało charakter nielegalny. Włocławek, jak i cały region, był silnym ośrodkiem ruchu chrześcijańsko-społecznego, inspirowanego przez miejscowe biskupstwo. Blisko współpracujący z lokalnym duchowieństwem Rajca był współtwórcą i prezesem Polskiej Macierzy Szkolnej w Krzywej Górze (dzielnicy Włocławka), wiceprezesem miejscowego gniazda Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, pomysłodawcą i przewodniczącym Stowarzyszenia Spożywczego „Jedność” we Włocławku oraz skarbnikiem Oddziału Kujawskiego Towarzystwa Krajoznawczego. Działał również w strukturach zawodowych branży kolejowej, w ramach Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich ks. Józefa Mańkiewicza⁴.

Przypuszczalnie po 1905 roku Rajca dołączył do Narodowego Związku Robotniczego, ugrupowania narodowo-chrześcijańskiego prowadzącego akcję niepodległościową głównie wśród klasy robotniczej. Prekursorami NZR były sekcje robotnicze Towarzystwa Oświaty Narodowej oraz Związek im. Jana Kilińskiego. Początkowo NZR bardzo blisko współpracował z obozem narodowym, powszechnie uważano go za ekspozyturę Ligi Narodowej. Podczas rewolucji 1905–1907 NZR zwalczał ruch rewolucyjny, stanowiąc w środowiskach robotniczych konkurencję dla socjalistów. W 1908 roku doszło do usamodzielnienia się NZR, które stało się krytyczne wobec lojalistycznej postawy narodowej demokracji względem Rosji oraz braku praktyk demokratycznych w Lidze Narodowej⁵.

³ Szerzej: A. Ginsbert, *Włocławek. Studium monograficzne*, Wydawnictwo Arkady, Warszawa 1968.

⁴ A. Notkowski, *Z dziejów prasy polskiej na Kujawach wschodnich do 1918 r. Część I*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 1971, nr 3, s. 303–332.

⁵ T. Monasterska, *Narodowy Związek Robotniczy 1905–1920*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1973; M. Ratyński, *Chądzyński Adam*, [w:] *Słownik biograficzny polskiego katolicyzmu społecznego*, t. 3, pod red. R. Łatki, Instytut Dziedzictwa Myśli Narodowej im. Romana Dmowskiego i Ignacego Paderewskiego, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2022, s. 69–75.

W wyborach parlamentarnych w styczniu 1919 roku Rajca skutecznie kandydował do Sejmu Ustawodawczego w okręgu nr 7 (powiat i miasto Włocławek, powiat Nieszawa)⁶. W okręgu NZR startował razem z chłopsko-katolickim Polskim Zjednoczeniem Ludowym ks. Wacława Bliźnińskiego. Wspólnie NZR i PZL uzyskiwały aż 45,9 proc. głosów, co przełożyło się na cztery mandaty poselskie. W Sejmie Ustawodawczym Rajca zasiadał w Klubie Parlamentarnym NZR, następnie, po zjednoczeniu w maju 1920 roku NZR z Narodowym Stronnictwem Robotników, w Klubie Parlamentarnym Narodowej Partii Robotniczej (był jego wiceprzewodniczącym). Obok działalności politycznej Rajca w okresie II RP był dalej skupiony na organizacjach pracowniczych. Należał do Zjednoczenia Zawodowego Polski (w tym jako członek Wydziału Wykonawczego Związku Kolejarzy ZZP), Związku Zawodowego Pracowników Kolejowych oraz Zrzeszenia Techników Kolejowych RP (jako prezes). Aktywny wśród mieszkańców regionu, był współzałożycielem i wieloletnim prezesem zarejestrowanego w 1924 roku Towarzystwa Chórów Katedralnych „Lutnia” we Włocławku⁷.

Powstała w wyniku Kongresu Zjednoczeniowego NZR i NSR 23–24 maja 1920 roku w Warszawie NPR była ugrupowaniem o charakterze centrowym, głosiła hasła solidaryzmu narodowego. Do bastionów politycznych NPR należało Pomorze, Wielkopolska i Górny Śląsk, stronnictwo miało liczyć nawet 370 tys. członków. Pod wpływem NPR pozostawały liczne organizacje społeczne i związkowe, m.in. Zjednoczenie Zawodowe Polskie, Związek Towarzystw Polek, Związek Młodzieży Pracującej „Jedność”, Związek Polskich Stowarzyszeń Spożywców, Polskie Towarzystwo Kultury i Oświaty Robotniczej „Pochodnia”. W Sejmie Ustawodawczym ugrupowanie miało 21 posłów. NPR uczestniczyła w formułowaniu wielu gabinetów rządowych, do kluczowych liderów partii należeli m.in. Adam Chądzyński, Jan Stanisław Jankowski i Karol Popiel. NPR była jednak partią bardzo podzieloną, występowały bowiem na jej forum zarówno prądy lewicowe i propiśsudczykowskie, jak i prawicowe-chadeckie⁸.

⁶ T. Rzepecki, *Sejm 1919*, Wielkopolska Księgarnia Nakładowa, Poznań 1920, s. 111–112.

⁷ *Zjazd delegatów Związku Kolejarzy ZZP*, „Dziennik Bydgoski” 1925, nr 91, s. 7; *III Walny Zjazd Delegatów Zw. Kolejarzy ZZP*, „Białostocki Głos Codzienny” 1926, nr 17, s. 1; *Osobiste*, „ABC” 1928, nr 70, s. 6; D. Sroka, *Organizacje społeczno-kulturalne we Włocławku w okresie międzywojennym (1918–1939)*, „Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie” 2018, t. 33, s. 99.

⁸ Więcej na temat ugrupowania, zob. szerzej: C. Demel, J. Krawulski, K. Rzepa,

Rajca należał do bardzo aktywnych posłów. Pracował w sejmowej Komisji Komunikacyjnej (jako jej przewodniczący) oraz Komisji Opałowej (jako zastępca przewodniczącego). W trakcie wojny polsko-bolszewickiej 1920 roku był czynny w angażowaniu ludności Włocławka do walki z najeźdźcą. W 1922 roku pełnił funkcję wiceprzewodniczącego Centralnego Komitetu Uroczystości Dnia Objęcia Górnego Śląska, na czele którego stał Marszałek Sejmu Wojciech Trąmpczyński⁹.

Na forum Sejmu przemawiał w następujących sprawach: ustawa o uposażeniu pracowników kolei państwowych (13 lipca 1920); ustawy: a) o państwowej służbie cywilnej, b) o organizacji władz dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnym, c) emerytalna funkcjonariuszy państwowych (18 lutego 1921); ustawa o budowie kolei Kokoszek–Gdynia (18 lutego 1921); strajk kolejowy (25 lutego 1921); wniosek o umieszczenie w 1. punkcie porządku dziennego odpowiedzi ministra Władysława Kucharskiego na interpelację (10 marca 1921); ustawa emerytalna funkcjonariuszy państwowych (28 lipca 1921); ustawa o zaopatrzeniu pracowników kolejowych w byłym zaborze austriackim w razie nieszczęśliwych wypadków (8 listopada 1921); ustawa o państwowej służbie cywilnej (30 listopada 1921); porządek dzienny następnego posiedzenia (6 kwietnia 1922); ustawa o budowie portu w Gdyni (23 września 1922). Rajca zgłosił również przypomnienie do rządu w sprawie wniesienia ustawy o państwowej służbie cywilnej dla funkcjonariuszy kolei, poczt, telegrafów i telefonów (18 maja 1922) oraz złożył wniosek nagły w sprawie pasów drożynianych (19 maja 1922). Jako przedstawiciel Związku Zawodowego Pracowników Kolejowych odczytał posłom uchwałę organizacji przeciwko wolnemu handlowi ziemiopłodami (14 listopada 1919). Rajca wygłosił również następujące interpelacje

Działalność Narodowego Stronnictwa Robotników i Narodowej Partii Robotniczej w Wielkopolsce w latach 1917–1937, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1980; A. Laska, *Narodowa Partia Robotnicza 1920–1937. Studia z dziejów ruchów społecznych w Drugiej Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo Oświatowe „Fosze”, Rzeszów 2004. Zob. też. T. Kotłowski, *Zjednoczenie Zawodowe Polskie. Zasięg wpływów i działalność społeczno-polityczna w latach 1918–1939*, Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 1977.

⁹ *Centralny Komitet Uroczystości Dnia Objęcia Górnego Śląska*, „Iskra” 1922, nr 158, s. 1; A. Wierzbicki, *Żywy Lewiatan. Wspomnienia*, wstęp i oprac. P. Wierzbicki, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 2001, s. 251–252; W. Witos, *Dzieła wybrane*, cz. 2, *Moje wspomnienia*, wstęp i oprac. E. Karczewski i J.R. Szaflik, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1990, s. 121.

poselskie: w sprawie budowy szpitali dla żołnierzy w Ciechocinku (6 maja 1919); w sprawie przejęcia przez władze wojskowe istniejącej straży kolejowej (9 maja 1919); w sprawie bezprawnego sprzedania przez komisarza na powiat nieszawski dobra publicznego (siana, paszy i lokomobili) pozostawionych przez Niemców przedsiębiorcy prywatnemu (15 maja 1919); w sprawie fabryki celulozy we Włocławku (4 maja 1920); w sprawie otwierania nowych przystanków kolejowych (4 czerwca 1920); w sprawie zaopatrzenia stacji kolejowych w wodę do picia (4 czerwca 1920); w sprawie szykan, czynionych kolejarzom-Polakom przez Czechów (30 listopada 1920); w sprawie drogowskazów posiadających napisy niemieckie (7 lipca 1921); w sprawie nadużycia popełnionego przez porucznika Miklewskiego w Bydgoszczy (25 kwietnia 1922)¹⁰.

W wyborach parlamentarnych w listopadzie 1922 roku Rajca bezskutecznie ubiegał się o mandat posła z siedemnastego miejsca listy państwowej NPR, drugiego miejsca listy NPR w okręgu nr 10 (Włocławek, Nieszawa, Lipno) oraz pierwszego w okręgu nr 9 (Płock, Płońsk, Sierpc, Rypin). Klęską zakończyły się również starania polityka o mandat senatora z trzeciego miejsca listy NPR w województwie warszawskim¹¹. Porażka wyborcza wynikała ze słabego wyniku ugrupowania, które uzyskało zaledwie 18 mandatów poselskich i trzy senatorskie.

W kolejnych latach Rajca zrezygnował z aktywności politycznej, chociaż pozostał we władzach NPR m.in. w charakterze zastępcy członka Rady Naczelnej¹². Pracował jako kontroler drogowy w Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych w Warszawie. Zainteresowany etnografią, w kolejnych latach poświęcił się pracy społecznej w ramach Oddziału Kujawskiego Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego (PTK). Założone za sprawą Aleksandra Janowskiego w 1906 roku PTK było czołową organizacją społeczną, której celem było zbieranie wiadomości krajoznawczych i upowszechnianie ich w społeczeństwie, zgodnie z patriotycznym i niepodległościowym hasłem „złączymy żelazną obręczą, co rozerwali

¹⁰ Opracowanie na podstawie stenogramów Sejmu Ustawodawczego (1919–1922).

¹¹ Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Bydgoszczy, Obwieszczenie. Wybory do Senatu. Warszawa, dnia 24 października 1922 r., sygn. DŻS VII.1.2/4310, Ogłoszenie na temat list kandydatów do Sejmu – Włocławek, dnia 20 października 1922 r., sygn. DŻS VII.2/4299. Zob. też: *Kandydatury poselskie*, „Słowo Kujawskie” 1922, nr 204, s. 1.

¹² *Nowy skład władz partyjnych NPR*, „Dziennik Bydgoski” 1926, nr 244, s. 6.

zaborcy” (Kraków, Poznań, Warszawa). Twórcy PTK planowali gromadzenie zbiorów naukowych dotyczących ziem polskich, organizowanie wycieczek dla członków i sympatyków organizacji, roztaczanie opieki nad pamiątkami historycznymi i przyrody oraz urządzenie wystaw krajoznawczych. Towarzystwo w swojej wieloletniej działalności odegrało znaczącą rolę w promocji regionalizmu i zakładaniu muzeów krajoznawczych¹³.

Rajca był współtwórcą Oddziału Kujawskiego PTK. Sprawował przez wiele lat funkcję skarbnika organizacji, a w latach 1934–1935 prezesa zarządu. Udzielał się na regionalnych konferencjach krajoznawczych¹⁴. W 1927 roku został kustoszem Muzeum Ziemi Kujawskiej (obecnie Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej), założonego w 1908 roku. Muzeum gromadziło przede wszystkim zbiory przyrodnicze, historyczne, kartograficzne, numizmaty i archiwalia. W czasie I wojny światowej działalność instytucji została zahamowana, ponowne otwarcie placówki nastąpiło w 1917 roku. W okresie pracy Rajcy doszło w 1930 roku do otwarcia Muzeum w nowym budynku przy ul. Słowackiego. Były poseł napisał wówczas rocznicową krótką publikację – *Przewodnik po Muzeum Kujawskim* (Włocławek 1930), w której przedstawił historię placówki oraz posiadane przez nią zbiory (dostępna jako załącznik do niniejszego artykułu). Oprócz stałej ekspozycji etnograficznej, prezentowano w Muzeum kilkanaście wystaw czasowych, głównie o charakterze artystycznym. Zgromadzone w tym okresie eksponaty w większości zostały utracone w okresie okupacji hitlerowskiej¹⁵.

¹³ Z. Kulczycki, *Zarys historii turystyki w Polsce*, Wydawnictwo Sport i Turystyka, Warszawa 1977, s. 82; M. Ratyński, *Stanisław Osiecki (1875–1967). Polityk z pasją*, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 2020, s. 27–29.

¹⁴ *Krajoznawców od Warty do Bałtyku ożywia jedna myśl twórcza. Konferencja delegatów P.T.K. ziem zachodnich odbyła się w Bydgoszczy*, „Dziennik Bydgoski” 1934, nr 220, s. 9.

¹⁵ S. Rajca, *Przewodnik po Muzeum Kujawskim*, Oddział Kujawskiego Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego we Włocławku, Włocławek 1930; Historia Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej, <https://muzeum.wloclawek.pl/poznaj-muzeum/historia/> [dostęp: 20.01.2025]; K.J. Jędrzejczyk, *Tożsamość narodowa społeczeństwa polskiego po okresie zaborów. Rozważania na przykładzie archeologii w Polskim Towarzystwie Krajoznawczym w latach 1906–1950*, Państwo-wa Wyższa Szkoła Zawodowa, Włocławek 2013; H. Wasilewski, *Kulturotwórcza i patriotyczna działalność Oddziału Kujawskiego Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego we Włocławku u progu odzyskania przez Polskę niepodległości i w okresie międzywojennym 1918–1939*, „Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie”

Zmarł 16 października 1935 roku we Włocławku i tam został pochowany. Za zasługi na polu pracy społecznej Rajca został w 1931 roku odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi¹⁶. Jego żoną od 1900 roku była Helena z domu Białęcka. Mieli piątkę dzieci: syna Władysława i córki Helenę, Marię, Jadwigę i Halinę.

Mateusz Ratyński

Załącznik źródłowy

Szymon Rajca, *Przewodnik po Muzeum Kujawskim*

Dzieje Muzeum Kujawskiego streszczone są we wstępie pierwszej książki inwentarzowej Muzeum w następujących słowach:

„Oddział Kujawski Polskiego Tow. Krajoznawczego został założony 1908 roku w m. Włocławku. Mając przeznaczone sobie sto kilkadziesiąt okazów Muzeum szkolnego po zamkniętej Polskiej Macierzy Szkolnej, postanowił założyć Muzeum Kujawskie. Dary posypały się wkrótce ze wsząd. Zbiór powiększony został jeszcze oddaniem w depozyt okazów Towarzystwa Biblioteki i Czytelni Mickiewicza w Włocławku, tak że w d. 14. III. 1909 r. nastąpiło poświęcenie i otwarcie Muzeum Kujawskiego dla publiczności, z oznaczeniem dwóch dni w tygodniu Niedzieli i Czwartku, w których uproszeni członkowie Towarzystwa przyjęli dyżury dla udzielenia objaśnień zwiedzającym. Spis przedmiotów przekazanych po Macierzy znajduje się w osobnej książce i zawiera okazy od Nr 1 do Nr 184, dalej idą okazy oddane w depozyt przez czytelnię i bibliotekę Mickiewicza z darów Aleksandra Korotkiewicza, zebrane w podróżach jego na Wschodzie, w Afryce, Szwajcarii, Szwecji i Finlandii, od Nr 185 do 212, na koniec, ofiary dawane przez rozmaite osoby życzliwe powstającej instytucji. Dotąd okazy przyjmowane są bez kwalifikacji, lecz w przyszłości jest zamiar potworzyć oddziały z uwzględnieniem szczególnie Ziemi Kujawskiej, tak żeby Muzeum Włocławskie

2018, t. 33, s. 47–48; W. Piasecki, *15-lecie Kujawskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego*, „Ziemia” 1923, nr 9, s. 171–173; *Kronika wyborcza*, „Kurier Polski” 1922, nr 285, s. 5; *Kronika krajoznawcza*, „Ziemia” 1930, nr 5, s. 95; *Nasze muzea*, „Wiadomości Krajoznawcze i Turystyczne” 1931, nr 4, s. 1; *Zbliża się jubileusz*, „Biuletyn Przewodnicki Oddział Kujawski PTTK Włocławek” 2005, nr 80, s. 8–9.

¹⁶ Archiwum Sejmu RP, Teczka osobowa Szymona Rajcy; *Zarządzenie o nadaniu Srebrnego Krzyża Zasługi*, „Monitor Polski” 1931, nr 260, s. 1.

usprawiedliwiało nazwę Kujawskiego. C. Apanowicz w Listopadzie 1909 r.”.

Zarząd Towarzystwa w roku założenia Muzeum stanowili: profesor Byszewski przewodniczący, inż. Olszakowski i p. P. Kowalewski – zastępcy, Sz. Rajca – skarbnik, Dr Skibiński – sekretarz, p. Seyer – gospodarz, p. Olszewski – organizacja sekcji muzealnej, prof. Jan Moczarski – sekcja odczytowa, prof. G. Moczarki – sekcja wycieczkowa, p. Kaszubski – sekcja fotograficzna, członek zarządu p. Apanowicz. Komisję rewizyjną stanowili p. p. W. Fabianowski, K. Xiężopolski i A. Trzcński.

Zbiory muzealne ulokowane są w dwóch pokojach przy ogólnej sali Towarzystwa, a w miarę powiększania się ilości okazów ustawiono szafy i gabloty w sali. W pierwszych latach założenia muzeum pracowała sekcja muzealna, złożona z kilku osób, a także wiele czasu i pracy poświęciła muzeum sekcja krajoznawcza młodzieży – szczególnie w dziale archeologii przedhistorycznej.

Przedmioty rozmieszczono w gablotach i szafach stosownie do działów: 1) przedhistorycznego, 2) numizmatycznego, 3) kulturalno-historycznego, 4) etnograficznego, 5) przyrodniczego i 6) przemysłu artystycznego ogólnego i miejscowego.

Dział przedhistoryczno wykopaliskowy (epoka kamienna neolityczna młodsza, 5000 – 2000 przed Chrystusem) umieszczony jest w dwóch dużych szafach. W pierwszej szafie zbiory z epoki kamiennej z terenu Kujaw jako to: zbiory na tablicach najróżnorodniejszych strzałek krzemienionych, młotki, siekierki, z jednym lub dwoma otworami, urny gładkie, urny z ozdobami, z obstawkami, naczynia i ozdoby gliniane. W drugiej szafie są zabytki z epoki brązowej (2000–800 przed Ch.) i z wczesnej epoki żelaznej czyli późno-halsztackiej (800–500 przed Ch.) oraz części wykopaliskowe czerepów i zbroi z pod Płowieć.

Numizmaty obejmują monety rzymskie, Średniowieczne i nowoczesne, okazy mennic polskich, pomorskich, bony wojenne, medale, pieczęcie w wosku i laku, marki polskie i złote.

Dział kulturalno-historyczny rozmieszczony w gablotach, witrynie i na ścianach w pokojach muzealnych, zawiera portrety sztychy, mapy, afisze, zbroje polskie i obce, obraz z chleba, pamiątki po Traugucie, Langiewicz, krzyże, order, dyplomy, nadania, ubiory polskie, obrazy na jedwabiu, wyszywane paciorkami, zbiory rozporządzeń władz okupacyjnych we Włocławku przez cały okres wojny, zbiory gazet z 1863 r.

W specjalnej szafie umieszczono pamiątki pułkownika Bechiego Włocha, który przybył brać udział w powstaniu, został schwytany i aresztowany przez moskali w Włocławku i tu rozstrzelany na piaskach w pobliżu obecnego cmentarza. Szafę zdobi duży portret pułkownika, fotografie jego rodziny, które znaleziono przy nim, waliza, książka z dedykacją dla p. Zbiegniewskiej, która się nim opiekowała do chwili stracenia, oraz szarfy z wieńców, złożonych podczas uroczystego poświęcenia pomnika, ustawionego w parku miejskim nad Zgłowiączką w r. 1924.

W dziale tym znajduje się odlew z oryginału Czary Włocławskiej (oryginał w Muzeum Narodowym w Krakowie).

Historia czary jest następująca. Magistrat Włocławka pozwolił wożnym swoim zużytkować grunta miejskie, położone poza terenem kolejowym na przedmieściu Bularka – niegdyś błota i bagna, które wobec obniżenia się wód zostały częściowo osuszone. Dnia 3 maja 1909 roku jeden z woźnych, orząc nad wieczorem pole, zawadził pługiem o białe metalowe naczynie, kształtu trybularza. Wykopawszy je, następnego dnia zaniósł do klasztoru O. Reformatów w Włocławku i oddał je O. Benedyktowi Wierciochowi obecnemu prowincjałowi Zakonu Bernardynów, sądząc że to jest sprzęt kościelny. Ponieważ przedmiot ten był zamulony, pokryty mocno torfem i z odłamaną pługiem częścią powierzchni – O. Wiercioch znając osobiście prace w muzeum krajoznawczym – szczególnie archeologiczne z młodzieżą szkolną prowadzone przez p. Szymona Rajcę – czarę tę jemu oddał dla Muzeum Krajoznawczego. Pan Rajca udał się z czarą dla określenia jej wartości artystycznej do profesora Seminarium Duchownego Ks. Kanonika Górzyńskiego, zamieszkałego wówczas na Glinkach, a z którym uprzednio wspólnie badali zabytki archeologiczne, gromadzone dla muzeum. Za poradą ks. Górzyńskiego p. Rajca czarę zawiózł do Warszawy do pracowni Br. Łopińskiego, dokąd listownie zaproszono Dyrektora Muzeum Narodowego z Krakowa p. Koperę. Tam czara została zbadana i uznana jako piękny i rzadki zabytek artystyczny, określono sposób naprawy uszkodzenia, co zostało należycie wykonane, i czarę p. Rajca zabrał do Włocławka.

Ponieważ były to czasy, kiedy moskale wszystkie tego rodzaju przedmioty, a tym bardziej wydobyte na ziemiach miejskich, wywozili do swych zbiorów w Moskwie lub Petersburgu, a wiadomość o znalezieniu czary i jej wartości starożytnej rozeszła się po Włocławku, w obawie przed konfiskatą p. Rajca czarę przechował przez kilka miesięcy

w miejscu bezpiecznym, oczekując odpowiedniej chwili przesłania jej do Krakowa, co postanowił uczynić po porozumieniu się z O. Benedyktem Wierciochem. A wobec wyjazdu ks. kanonika Górzyńskiego na zjazd do Krakowa odbyto posiedzenie, na którym spisano rodzaj protokołu w obecności O. Anastazego Pankiewicza, że czara zostaje przekazana Muzeum Narodowemu w Krakowie do czasu zmiany warunków politycznych, umożliwiających jej powrót do Włocławka.

Czara Włocławska według badaczy: ks. Kanonika Górzyńskiego, Wł. Stronera Lwów, M. Sokołowskiego Kraków, Goldszmidta Berlin i Smirnowa Petersburg, jest to wyrób polski w srebrze z XII wieku i powstała pod wpływami lodyjskimi czy germańsko-walońskimi na naszą pierwotną kulturę. Czara prawdopodobnie wykonana została jako drocenne naczynie liturgiczne dla nowej fundacji, jakim było powstałe w pierwszej połowie XII w. biskupstwo Włocławskie, którego założenie wiąże się ze sławną bullą Innocentego II z r. 1133. Rysunki na czarze przedstawiają historię ze starego Testamentu – Gedeona i jego triumf nad Madyanitami.

Z urzędzonej w 1911 roku przez Oddział Kujawski P.T.K. wystawy etnograficzno-artystycznej pozostało wewnątrz chaty kujawskiej oraz kilka ubiorów kujawskich.

Z dziedziny przyrody w gablotach umieszczona jest kolekcja zwierząt – kolekcja jastrzębi z okolicznych terenów, zbiory mineralogiczne, kopalniane, jaskiniowe, flora i fauna morska oraz z pustyni Sahary, zbiory rogów, pomiędzy nimi doskonale zachowany czerep z rogami *Bos primigenius* – praojca wołu, wydobyty z głębokości 4 metrów torfu pod Włocławkiem. W specjalnych tablicach, rozwieszonych po ścianach, są zbiory roślin z pól słonych pod Ciechocinkiem i różne skamieniałości, jak jeżowce, amonity.

Przemysł mieści się w szafach lub gablotach i każda gałąź zobrażowana jest od surowca do wyrobu; jest tu cukier, cykoria, fajans. W jednej z szaf umieszczone są wyroby przemysłu ludowego z Finlandii oraz z naszych Kresów. W innej znajdują się stare książki drukowane i pisane.

Zbiory muzealne stale są powiększane przez zbieraczy ofiarodawców, a naukowo, rozlokowane w budującym się gmachu Muzeum Ziemi Kujawskiej i należycie zabezpieczone, będą pamiątką niestrudzonej pracy członków Tow. Krajoznawczego, oraz świadectwem kultury Kujaw”.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Sejmu RP, Teczka osobowa Szymona Rajcy.
Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Bydgoszczy, Obwieszczenie. Wybory do Senatu. Warszawa, dnia 24 października 1922 r., sygn. DŻS VII.1.2/4310, Ogłoszenie na temat list kandydatów do Sejmu – Włocławek, dnia 20 października 1922 r., sygn. DŻS VII.2/4299.

Wspomnienia

Wierzbicki Andrzej, *Żywy Lewiatan. Wspomnienia*, wstęp i oprac. P. Wierzbicki, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 2001.
Witos Wincenty, *Dzieła wybrane*, cz. 2: *Moje wspomnienia*, wstęp i oprac. E. Karczewski i J.R. Szaflik, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1990.

Opublikowane dokumenty źródłowe

Rajca Szymon, *Przewodnik po Muzeum Kujawskim*, Oddział Kujawskiego Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego we Włocławku, Włocławek 1930.
Rzepecki Tadeusz, *Sejm 1919*, Wielkopolska Księgarnia Nakładowa, Poznań 1920.
Stenogramy Sejmu Ustawodawczego (1919–1922).

Prasa

„ABC” 1928.
„Białostocki Głos Codzienny” 1926.
„Biuletyn Przewodnicki Oddział Kujawski PTTK Włocławek” 2005.
„Dziennik Bydgoski” 1925–1926, 1934.
„Iskra” 1922.
„Kurier Polski” 1922.
„Monitor Polski” 1931.
„Słowo Kujawskie” 1922.
„Wiadomości Krajoznawcze i Turystyczne” 1931.
„Ziemia” 1923, 1930.

Opracowania

- Demel Czesław, Krawulski Jerzy, Rzepa Krzysztof, *Działalność Narodowego Stronnictwa Robotników i Narodowej Partii Robotniczej w Wielkopolsce w latach 1917–1937*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1980.
- Ginsbert Adam, *Włocławek. Studium monograficzne*, Wydawnictwo Arkady, Warszawa 1968.
- Jędrzejczyk Konrad Jacek, *Tożsamość narodowa społeczeństwa polskiego po okresie zaborów. Rozważania na przykładzie archeologii w Polskim Towarzystwie Krajoznawczym w latach 1906–1950*, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, Włocławek 2013.
- Kotłowski Tadeusz, *Zjednoczenie Zawodowe Polskie. Zasięg wpływów i działalność społeczno-polityczna w latach 1918–1939*, Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 1977.
- Kulczycki Zbigniew, *Zarys historii turystyki w Polsce*, Wydawnictwo Sport i Turystyka, Warszawa 1977.
- Laska Adam, *Narodowa Partia Robotnicza 1920–1937. Studia z dziejów ruchów społecznych w Drugiej Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo Oświatowe „Fosze”, Rzeszów 2004.
- Miąso Józef, *Z dziejów szkół kolejowych w Królestwie Polskim*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1964, t. 7.
- Monasterska Teresa, *Narodowy Związek Robotniczy 1905–1920*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1973.
- Notkowski Andrzej, *Z dziejów prasy polskiej na Kujawach wschodnich do 1918 r. Część I*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 1971, nr 3.
- Ratyński Mateusz, Chądzyński Adam, [w:] *Słownik biograficzny polskiego katolicyzmu społecznego*, t. 3, pod red. R. Łatki, Instytut Dziedzictwa Myśli Narodowej im. Romana Dmowskiego i Ignacego Paderewskiego, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2022.
- Ratyński Mateusz, *Stanisław Osiecki (1875–1967). Polityk z pasją*, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 2020.
- Sroka Daniel, *Organizacje społeczno-kulturalne we Włocławku w okresie międzywojennym (1918–1939)*, „Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie” 2018, t. 33.
- Wasilewski Henryk, *Kulturotwórcza i patriotyczna działalność Oddziału Kujawskiego Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego we Włocławku*

u progu odzyskania przez Polskę niepodległości i w okresie międzywojennym 1918–1939, „Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie” 2018, t. 33.

Źródła internetowe

Historia Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej, <https://muzeum.wloclawek.pl/poznaj-muzeum/historia/> [dostęp: 20.01.2025].

Akt urodzenia Szymona Rajcy, Warszawa, nr 546/1875, <https://metryki.genealodzy.pl/index.php?op=pg&id=1&se=&sy=108&kt=1&-plik=543-546.jpg&x=777&y=699&zoom=1> [dostęp: 20.01.2025].

Szymon Rajca. Źródło: T. Rzepecki, *Sejm 1919*, Wielkopolska Księgarnia Nakładowa, Poznań 1920

Szymon Rajca (1875–1935). A trade unionist, regionalist and museum professional, member of the Sejm of the Republic of Poland

Keywords

Szymon Rajca, trade unions, National Workers' Party, Museum of the Kujawy Land, Polish Sightseeing Society, Włocławek, Sejm of the Republic of Poland

Abstract

The article presents the life and activity of Szymon Rajca (1875–1935), by education and profession a railway technician. During the period of the partitions he was a pro-independence activist associated with the national movement and with Christian trade unions. In the Second Republic, Rajca sat on the governing bodies of the National Workers' Party. He held a deputy's mandate in the Sejm of the Republic of Poland in 1919–1922, serving as chair of the Communications Committee. In subsequent years he was an active social activist, chair of the Kuyavian Branch of the Polish Sightseeing Society and one of the founders of the Museum of the Kujawy Land (Muzeum Ziemi Kujawskiej).